

2025, Vol. 6(3), 869-888

© The Author(s) 2025

Article reuse guidelines:

<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>

DOI: 10.47613/reflektif.2025.247

Article type: Research Article

Received: 15.04.2025

Accepted: 29.07.2025

Published Online: 14.10.2025

Hatice Yalçın*, Macit Burak Yılmaz**

Yerel Dinamikler Bağlamında Ebeveynlerin Çocuklarıyla İletişimlerinde Deprem Etkisi

The Impact of Earthquakes on Parents' Communication with Their Children in the Context of Local Dynamics

Öz

Bu araştırmada, depremin yerel dinamikler bağlamında ebeveynlere ve okul öncesi dönemdeki çocuklarıyla iletişimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, ilişkisel tarama modeline dayalı desenle yürütülmüştür. Çalışma grubu, Türkiye'nin depremde etkilenen yerel bölgelerinden Kahramanmaraş, Hatay, Osmaniye, Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Adana ve Malatya'da yaşayan, okul öncesi eğitim kurumlarında öğrenim gören 4-7 yaş arası çocukların ebeveynlerinden oluşmaktadır. Veriler, Anne-Baba-Çocuk İletişimi Değerlendirme Aracı ve Olay Etkisi Ölçeği-R kullanılarak toplanmıştır. Araştırma bulgularına göre; annelerin depremde daha fazla etkilendikleri, çocukların depremleri somut olaylar üzerinden algılayıp neden-sonuç ilişkisini kavrayamadıkları, deprem korkusunun çocuklarda kaygı ve güvensizlik hissini artırdığı, aile bireylerinden birinin depremde hayatını kaybetmesinin çocukta deprem korkusunu artırdığı saptanmıştır. Ayrıca, ilköğretim mezunu annelerin çocuklarıyla deprem hakkında daha az konuştuğu, çocuğun cinsiyetine göre deprem korkusunun değişmediği görülmüştür. Bu sonuçlar, depremin etkilerinin yaşanan yerin sosyo-kültürel yapısı, eğitim düzeyi ve yaşadığı beşimleriyle de şekillendiğini göstermektedir. Yerellik bağlamında değerlendirildiğinde, afet sonrası iletişim biçimlerinin ve çocukların duygusal tepkilerinin yaşanılan coğrafyanın özgün koşullarıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir.

869

Abstract

This study aimed to determine the effects of earthquake on parents and their communication with their preschool children in the context of local dynamics. The study was conducted with a relational screening model. The study group consisted of parents of children aged 4-7 who live in Kahramanmaraş, Hatay, Osmaniye, Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Adana and Malatya, which are local regions of Türkiye affected by the earthquake, and who are studying in preschool education institutions. Data were collected using the Mother-Father-Child Communication Assessment Tool and the Event Impact Scale-R. According to the research findings; it was determined that mothers were more affected by earthquakes, children perceived earthquakes through concrete events and could not understand the cause-effect relationship, fear of earthquake increased the feeling of anxiety and insecurity in children, and the loss of a family member in an earthquake increased the fear of earthquake in children. In addition, it was observed that mothers who were primary school graduates talked less about earthquakes with their children and that fear of earthquake did not change according to the gender of the child. These results show that the effects of the earthquake are also shaped by the socio-cultural structure, education level and lifestyles of the place where the earthquake occurs. When evaluated in the context of locality, it was determined that the post-disaster communication styles and emotional reactions of children are related to the unique conditions of the geography where they live..

Anahtar Kelimeler

Deprem, Yerellik, Ebeveyn, Okul Öncesi, Ebeveyn-Çocuk İletişimi

Keywords

Earthquake, Locality, Parent, Preschool, Parent-Child Communication

* Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi, h.hatice@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3557-8649.

** Yuvamız Okul Öncesi Eğitim Kurumları, macitburakyilmaz@gmail.com, ORCID:

Giriş

Depremler, sahip oldukları yıkıcı potansiyel nedeniyle çocukluk döneminde kalıcı kaygı ve korkulara yol açabilen, bireyleri çevresel unsurlardan uzaklaştırarak doğaya karşı yabancılaşmalarına neden olabilen doğal afetler arasında yer almaktadır (Caia vd., 2010: 61). Bu yönüyle, çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim süreçlerini olumsuz etkileyen deprem olgusu, özellikle erken çocukluk dönemi açısından hassasiyetle ele alınması gereken bir konudur. Depremlerin fiziksel yıkımının yanı sıra, bireylerin ruh sağlığı üzerinde uzun süreli etkiler bırakan travmatik deneyimler yarattığı bilinmektedir (Polatgil & Yıldız, 2023: 512).

Erken çocukluk dönemi (0-6 yaş), çocuğun çevresiyle kurduğu ilişkilerde temel yapı taşlarının oluştuğu; duygusal düzenleme, güven geliştirme ve bilişsel yapıların temellendiği kritik bir gelişim evresidir (Aral, 2023: 94). Bu dönemde yaşanan doğal afetlerin, bireyin tüm gelişim alanlarında uzun vadeli etkiler doğurabileceği yapılan çok sayıda çalışmayla ortaya konmuştur (Bulut, 2009; Canpolat vd., 2023; Polatgil & Yıldız, 2023). Nitekim Tuncer ve arkadaşları (2021), deprem deneyiminin okul öncesi dönem çocuklarında ayrılık anksiyetesi ve aşırı ebeveyn bağımlılığı gibi psikolojik tepkilere yol açtığını belirtmişlerdir. Darga'ya (2023) göre, bu yaş grubunda henüz soyut düşünme kapasitesi tam olarak gelişmediğinden, çocuklar depremi rasyonel ve nedensel bir düzlemde kavramakta güçlük çekmekte; bu da korku tepkilerinin şiddetini artırmaktadır (Sert, 2021: 163). Bu bağlamda, çocukların deprem gibi travmatik yaşantılarla baş etme kapasitesinin gelişimsel düzeyleri kadar, içinde bulundukları toplumsal ve kültürel bağlamla ve yerellik ile ilişkili olduğu ileri sürülebilir. Yerellik kavramı, afetin etkilediği bölgenin kültürel kodlarını, sosyoekonomik yapısını, ailevi iletişim kalıplarını ve topluluk düzeyindeki dayanışma biçimlerini içeren çok katmanlı bir çerçeve sunmaktadır (Karslı, 2023: 78-81; Wald, 1997: 57-69). Bu nedenle, erken çocukluk döneminde deprem deneyimleyen bireylerin yaşantılarının anlaşılmasında, yalnızca bireysel psikolojik değişkenler değil, aynı zamanda bu bireylerin yerel bağlamda nasıl etkilendiklerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Deprem sonrası müdahalelerin etkili olabilmesi için yerel koşulların, kültürel hassasiyetlerin ve bölgesel ihtiyaçların gözetilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Erken çocukluk dönemi, duygusal ve bilişsel gelişiminin en hassas olduğu evrelerden biridir ve bu dönemde yaşanan travmalar, çocukların ruh sağlığını uzun vadede etkiler (Polatgil & Yıldız, 2023). Berkem ve Bildik (2001) deprem gibi beklenmeyen olayların yarattığı korku ve güvensizlik duygusunun, çocuklarda yaşam boyu devam eden duygusal sorunlara neden olduğunu açıklamışlardır. Özkan ve Kutun (2021) erken çocukluk döneminde çocukların deprem olmasının neden olarak kendilerinin yönergelere uymamaları olduğunu zannettiklerini ifade etmektedir. Çocukların deprem nedeniyle yaşadıkları davranış değişiklikleri, anne babalarıyla iletişimlerine de yansımaktadır (Demirci, 2024: 11-26). Deprem sonrası müdahalelerin etkinliği, yerel dinamiklerin dikkate alınmasıyla artırılabilir. Eğitim Reformu Girişimi'nin (ERG) 6 Şubat 2023 depremleri sonrasında yürüttüğü çalışmalarda, eğitimin afet sonrasında toparlanma sürecinde oynayabileceği roller vurgulanmıştır. Bu çalışmalar, eğitimin olası gele-

cek afetlerin önlenmesinde ve/ya etkilerinin azaltılmasında üstlenmesi gereken rolleri de dikkate almaktadır (Tüzün, 2023: 375). Depremlerin çocuklar üzerindeki etkilerini anlamada ve müdahalelerde bulunmada yerellik kavramı kritik bir öneme sahiptir. Yerel kültürel, sosyal ve ekonomik faktörlerin dikkate alındığı, çocukların ihtiyaçlarına duyarlı yaklaşımlar geliştirilmesi, afet sonrası iyileşme süreçlerinin başarısını artırabilir.

Kahramanmaraş merkezli depremler gibi geniş çaplı yıkımlara yol açan afetlerin, yalnızca fiziksel çevrede değil, aynı zamanda aile içi dinamiklerde ve özellikle ebeveyn-çocuk iletişiminde de derin etkiler yarattığı belirtilmektedir (Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, 2023). Bu tür travmatik olaylar sonrasında, çocukların yaşadıkları duygusal zorlukların anlaşılabilmesi ve uygun psikososyal müdahalelerin geliştirilebilmesi açısından, ebeveynlerle kurdukları iletişim biçimlerinin incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Özellikle afetlerden yoğun biçimde etkilenen erken çocukluk dönemindeki çocuklar başta olmak üzere kırılgan grupların kapsamlı şekilde değerlendirilmesine olan gereksinim, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde hazırlanan çeşitli politika belgelerinde ve rehberlerde açık biçimde ifade edilmektedir (Afet Döneminde Çocuklara Yaklaşım Rehberi, 2023; Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, 2023).

Doğal afetler, özellikle depremler, çocukların psikososyal gelişimini derinden etkileyebilen travmatik yaşantılardır. Depremler sonrası çocukların güvenlik duygusu zedelenmekte; bu durum, onların başta anne-babalarıyla olan ilişkileri olmak üzere yakın çevreyle kurdukları iletişimi de dönüştürmektedir. Travma sonrası stres tepkileri, çocukların ebeveynleriyle kurduğu bağın niteliğini olumsuz etkileyebilir. Özellikle kaygı, korku, uyku bozuklukları ve regresif davranışlar sergileyen çocukların ebeveynleriyle daha fazla fiziksel yakınlık ve duygusal güven arayışında oldukları gözlemlenmektedir (Polatgil & Yıldız, 2023). Bununla birlikte, bazı durumlarda ebeveynlerin de benzer biçimde travmaya maruz kalmaları, çocukla aralarındaki iletişimin kalitesini düşürebilmekte ve karşılıklı duygusal regülasyon süreçlerini zayıflatmaktadır (Bulut, 2009). Bu bağlamda, çocuğun afet sonrası psikolojik uyum sürecinde ebeveynin duygusal olarak erişilebilir, düzenleyici ve destekleyici bir rol üstlenmesi kritik öneme sahiptir. İletişimde artan hassasiyet, şefkat ve açıklık, çocukların duygularını ifade etmelerini kolaylaştırarak travmanın olumsuz etkilerinin azaltılmasında koruyucu faktör işlevi görmektedir (Demirci, 2024).

Bu çalışmanın özgün yönlerinden biri, deprem sonrası ebeveyn-çocuk iletişiminin yerel bağlamda nasıl etkilendiğini incelemeye odaklanmasıdır. Yerellik, yalnızca coğrafi bir konumlanışı değil; aynı zamanda toplumsal yapı, kültürel normlar, ailevi ilişkiler ve afet sonrası destek sistemlerinin niteliğini içeren çok katmanlı bir olgudur (Keyman & Lorasdağı, 2020: 24-61). Bu bağlamda, afetin yaşandığı bölgenin sosyo-kültürel yapısı, yerel halkın travmaya verdiği tepkilerde ve ebeveynlik pratiklerinde belirleyici bir rol oynayabilmektedir. Dolayısıyla bu araştırma, yerel düzeyde depremi deneyimlemiş olan ebeveynlerin, çocuklarıyla kurdukları iletişimi ve depremten etkilenme düzeylerini inceleyerek, travmatik olayların aile yapıları üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, ebeveynlerin

çocuklarıyla olan iletişim düzeylerinin ve deprem deneyimlerinin; çocuğun cinsiyeti, ebeveynlerin eğitim düzeyi, ailede deprem nedeniyle yakın bir bireyin kaybedilip kaybedilmediği ve ailede daha önce bir psikiyatrik hastalık öyküsünün bulunup bulunmadığı gibi değişkenler doğrultusunda farklılaşıp farklılaşmadığı da araştırma kapsamında ele alınmıştır. Bu çerçevede, aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- Depremi deneyimleyen ebeveynlerin, anne-baba-çocuk iletişim düzeyleri ile depremden etkilenme durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?
- Çalışma grubundaki ebeveynlerin çocukla iletişim düzeyleri ve depremden etkilenme durumları; çocuğun cinsiyetine, ebeveynlerin eğitim düzeyine, ailede deprem nedeniyle bir yakını kaybetme durumuna ve önceki psikiyatrik hastalık öyküsüne göre yerel bağlamda farklılık göstermekte midir?

Yöntem

872

Okul öncesi dönemde olup depremi yaşayan çocukların anne-babaları ile iletişimlerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Araştırma modeli

Araştırmada genel tarama modeli türlerinden, ilişkisel tarama modeli uygulanmıştır. İlişkisel tarama modeli; farklı iki değişkenin özelliklerinin belirlenmesini ve bu değişkenler arasında birbirini etkileyen faktörler olup olmadığını açıklamaktadır (Dhaval vd., 2023: 102). Araştırmada, bağımlı değişken olarak 4-7 yaş arasındaki okul öncesi eğitim gören ve depremden etkilenen bölgelerde yaşayan çocukların ebeveynlerinin geri bildirimleri yer alırken, bağımsız değişkenler arasında çocuğun cinsiyeti, anne ve babanın eğitim düzeyi, depremde yakın aile bireylerinden herhangi birinin vefat etmiş veya ağır yaralanmış olup olmaması gibi faktörler bulunmaktadır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini, 4-7 yaş arasındaki okul öncesi eğitim gören ve deprem bölgesinde yaşayan, depremi bireysel olarak ya da ailesiyle birlikte deneyimlemiş çocuklar ve onların ebeveynleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde araştırmanın örnekleme 'kartopu örnekleme' yoluyla seçilerek oluşturulmuştur. Kartopu örnekleme yapmak için herhangi bir şekilde evrendeki birimlerden birisiyle bağlantı kurulmakta, ardından bağlantı kurulan kişinin rehberliği ile bir başkasıyla temas kurularak örnek büyütülmektedir (Creswell,

2008). 6 Şubat 2023 depreminden etkilenen, MEB’e bağlı okul öncesi eğitim kurumlarında öğrenim gören ve 4-7 yaş arasındaki çocukların ebeveynleri araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma grubu, Kahramanmaraş, Hatay, Osmaniye, Adıyaman, Gaziantep, Malatya illerinde yaşayan, depremde etkilenen okul öncesi çocukları ve aileleriyle sınırlıdır. Çalışmaya katılan ebeveynler ve çocuklara ilişkin demografik değişkenler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Table 1

Çalışma Grubuna Ait Demografik Değişkenler (N=279)

		n	%
Çalışmaya katılan ebeveyn	Anne	158	56.63
	Baba	81	29.03
	Diğer	40	14.34
Yerel olarak yaşanan yer	Kahramanmaraş	66	23.65
	Hatay	54	19.35
	Osmaniye	38	13.62
	Adıyaman	45	16.12
	Gaziantep	42	15.05
	Malatya	34	12.18
Çocuğun cinsiyeti	Kız	129	46.95
	Erkek	150	53.05
Anne eğitim düzeyi	İlköğretim	58	32.58
	Lise	61	34.26
	Üniversite	59	33.16
Baba eğitim	İlköğretim	19	18.81
	Lise	28	27.72
	Üniversite	54	53.47
Depremde aile bireylerinden vefatı	Var	107	38.35
	Yok	172	61.64
Depremde en yakın aile bireylerinden ağır yaralanan	Var	193	69.17
	Yok	86	30.82
Depremle ilgili konuşmaların sıklığı	Sıklıkla	47	16.84
	Ara sıra	219	78.49
	Yapılmaz	13	4.65
Deprem öncesinde bir ruh hastalığı tanısı	Vardı	41	14.7
	Yoktu	238	85.3

Tablo 1'de belirtildiği gibi çalışma grubundakilerin %56.63'ü annedir. Çalışma grubuna dahil edilen çocukların %53.05'i erkektir. Annelerin %34.26'sı lise mezunu, babaların ise %53.47'si üniversite mezunudur. %38.35'inin depremde aile bireylerinden vefat etmiştir, %69.17'sinin depremde en yakın aile bireylerinden ağır yaralanan vardır. Anne baba ve çocukların iletişimi kapsamında evde depremle ilgili konuşmaların yapılma sıklığı incelendiğinde %78.49 oranında ebeveynlerin çocuğa depremle ilişkili ara sıra mesaj verdiği belirlenmiştir. %14.7'sinin depremden önceki dönemlerde de tanı almış herhangi bir ruh hastalığının bulunduğu belirlenmiştir.

Veri toplama araçları

Araştırma kapsamında "Demografik Bilgi Formu", okul öncesi dönemdeki çocukların anne ve babalarıyla iletişimlerinin belirlenmesi amacıyla "Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABÇİDA) ve depremden sonra yaşanan zorlukların aile bireylerini ne kadar etkilediğinin belirlenmesi amacıyla "Olay Etkisi Ölçeği-R" ölçekleri uygulanmıştır.

Demografik Bilgi Formu

Çalışmaya dahil edilen ebeveyn ve çocukların sosyo-demografik özellikleri, aileden birinin afet sırasında vefatı ya da ağır yaralanması gibi özellikleri sorgulayan formdur.

Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABÇİDA)

ABÇİDA, Arabacı ve Ömeroğlu (2016) tarafından geliştirilmiş, okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynleriyle olan iletişim süreçlerini değerlendirmeye yönelik bir ölçme aracıdır. Ölçek, 48-72 aylık çocukların anne-babalarından elde edilen veriler doğrultusunda yapılandırılmıştır. Bu yaş grubunun bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimsel özellikleri dikkate alınarak hazırlanan ölçek, ebeveyn-çocuk arasındaki etkileşimin niteliğini çok boyutlu bir şekilde ölçmeyi amaçlamaktadır. ABÇİDA, Likert tipi derecelendirmeye dayalıdır ve bazı maddeleri ters kodlanmaktadır. Her bir alt boyutta alınan düşük puanlar, anne-baba ile çocuk arasındaki iletişimin yetersiz, zayıf ya da sorunlu olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, alt boyutlardan elde edilen yüksek puanlar ise sağlıklı, destekleyici ve işlevsel bir iletişimin varlığını göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's alpha) .82 olarak belirlenmiş olup, bu değer ölçeğin güvenilir bir değerlendirme aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

ABÇİDA'nın faktör yapısı, ebeveyn-çocuk iletişimini etkileyen çeşitli boyutları kapsamaktadır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen bu yapı genel olarak "duygusal paylaşım, etkin dinleme ve tepki verme, sözlü ve sözel olmayan ifade biçimleri, iletişimsel uyum ve destekleyicilik, iletişim problemleri ve yetersizlik" alt boyutlarını içerir. Özellikle son faktör olan *iletişim problemleri ve yetersizlik*, aile içi etkileşimde duyguların ifade edilmemesi, iletişim kopukluğu,

eleştirel ya da baskıcı tutumlar gibi olumsuz özellikleri tanımlamak için önemlidir. Bu ölçek kapsamında iletişimin yetersiz olarak değerlendirilmesi, anne-baba ile çocuk arasındaki etkileşimin sağlıklı, sınırlı ya da gelişimi desteklemeyen bir biçimde sürdüğünü ifade eder. İletişimde duygu ve düşüncelerin açık bir şekilde ifade edilmemesi, çocukların ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi veya ebeveynlerin aşırı otoriter ya da ilgisiz davranışlar sergilemesi bu yetersizliğin göstergeleri olabilir. Ayrıca çocuğun kendini rahatça ifade edememesi, ebeveynin duygusal sinyalleri doğru okuyamaması gibi durumlar da bu kapsamda değerlendirilir. Bu ölçüm aracında “Çocuğum bana bir şey anlatırken çoğu zaman dikkatimi ona veremem” (*Ters kodlanır*); “Çocuğumla yaşadığı duygular hakkında konuşuruz.” (*Doğrudan olumlu iletişimi yansıtır*)” gibi örnek maddeler bulunmaktadır. Bu maddeler, ebeveynin çocuğa karşı duygusal mevcudiyetini, etkin dinleme becerisini ve duygusal iletişim kapasitesini yansıtan göstergeler içerir. ABÇİDA, başta okul öncesi eğitim kurumlarında olmak üzere aile danışmanlığı ve rehberlik hizmetleri, okul öncesi çocukların gelişimsel değerlendirmeleri, aile temelli müdahale programları öncesinde ön test olarak kullanılır (Arabacı ve Ömeroğlu, 2016).

Olay Etkisi Ölçeği-R

Ölçek; Weiss ve Marmar tarafından travma sonra stres yaşayan bireylere yönelik sorular halinde hazırlanmıştır. Çorapçıoğlu, Yargıç, Geyran ve Kocabaşoğlu (2006) ise Türkçe uyarlaması yapmışlardır. Ölçekteki sorular; travma sonrası stres bozukluğu yaşayan bireylerin, soruları cevapladıkları zaman aralığı içindeki stres düzeyleri belirlenmektedir. Bu ölçek 18 yaşından büyük yetişkinlerin yaşadıkları travma sonrasında ya da yoğun stres yaadıkları bir zorlayıcı olaydan sonra bireyin olaydan etkilenme durumunu belirlemektedir. Ölçek için elde edilen cronbach alpha katsayısı .94 olarak belirlenmiştir.

Travmatik olaylardan sonra bireylerde görülen psikolojik etkileri (özellikle “istilacı düşünceler” ve “kaçınma davranışları”) değerlendirme amacıyla hazırlanan ölçek 15 maddeden oluşmaktadır. 4’lü Likert tipi (0 = hiç, 1 = nadiren, 3 = bazen, 5 = sık sık) şeklindedir. İstila (Intrusion) alt boyutu travmatik olayla ilgili istemsiz hatırlamalar, rüyaları; kaçınma (avoidance) alt boyutu travmatik olayla ilgili düşünce, duygu ve durumlardan uzak durmayı ölçmektedir. Psikometrik özellikler bakımından iç tutarlılık katsayısı (Cronbach’s α) istila alt boyutu için .78 ve kaçınma alt boyutu için .82 olarak belirlenmiştir. Test-tekrar test güvenirliliği yapıldığında yüksek düzeyde korelasyon ($r = .87$) belirlenmiştir. Türkçe Formu ise 22 maddeden oluşur. Alt Boyutlar istila (Intrusion), kaçınma (avoidance) ve aşırı uyarılmışlık (hyperarousal) olarak belirlenmiştir. Toplam ölçek cronbach alpha değeri .93’dür. Ölçekte “Olayla ilgili görüntüler, düşünceler ya da hisler istemsizce aklıma geliyor”, “Olayı hatırlatacak kişilerden, yerlerden ya da etkinliklerden kaçınıyorum” ve “Kendimi sürekli diken üstünde hissediyorum” gibi maddeler bulunmaktadır. Faktör yapısı, hem orijinal hem Türkçe çalışmalarda doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile test edilmiş ve yapı geçerliği sağlanmıştır.

Verilerin toplanması

Bu çalışmanın veri toplama süreci öncesinde gerekli etik kurul onayı alınmıştır. Veriler, Kasım 2023 ile Mayıs 2024 tarihleri arasında dijital ortamda toplanmıştır. 6 Şubat 2023 tarihinde depremi etkilediği illerdeki okul öncesi eğitim kurumlarındaki öğretmenler ve okul yöneticileriyle elektronik ortamda iletişime geçilerek, araştırma hakkında kapsamlı bilgiler verilmiştir. Araştırmaya katılmaya istekli ebeveynlere veri toplama araçlarının bağlantısı gönderilmiştir. Bağlantıyı alan gönüllü ebeveynlere de araştırma hakkında ayrıntılı açıklamalar yapılmış ve ardından veri toplama araçları uygulanmıştır. Yanıt verilme süresi ortalama 10-15 dakika sürmüştür. Tüm veriler belirlenen tarih aralığında elde edildikten sonra değerlendirmeler yapılmıştır.

Verilerin analizi

Veri analizinde, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) v26.0 istatistiksel analiz programı kullanılmıştır. Sosyo-demografik veriler ve ölçek sonuçları frekans ve yüzde oranlarıyla sunulmuştur. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, öncelikle değişkenlerin dağılım özellikleri incelenmiştir. Verilerin normalliği, Shapiro-Wilk testi ile değerlendirilmiş; test sonucunda p değerinin .05'ten küçük olması, ilgili değişkenlerin normal dağılım göstermediğini ortaya koymuştur. Bu nedenle parametrik olmayan analiz yöntemlerine başvurulmuştur. Gruplar arası karşılaştırmalarda, bağımsız iki grup arasındaki farkın değerlendirilmesi amacıyla Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Bu test, parametrik varsayımlar sağlanmadığında tercih edilen, sıralamalara dayalı bir test olduğundan güvenilir sonuçlar sağlaması amacıyla uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde veri toplama araçlarıyla elde edilen bulgular yer almaktadır.

Olay Etkisi Ölçeği (OEÖ) ile Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABÇİDA) değerleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla Pearson korelasyon analizi yürütülerek sonuçlar **Tablo 2'**de sunulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2'de belirtildiği gibi, OEÖ ve ABÇİDA ölçeklerinde pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı ilişki vardır. ($p < .001$). Ayrıca OEÖ'nin aşırı uyarılma alt boyutuna ait puanlar, ABÇİDA'nın sözsüz iletişim ile ilişkili alt boyutunun puanları, mesaj, dinleme ve konuşma ile ilişkili alt boyutları da pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkilidir ($p < .05$).

“Depremi yaşayan ebeveynlerin anne-baba-çocuk iletişimi ve depremden etkilenme durumları nasıldır” araştırma sorusuna yönelik değerlendirme yapılmıştır. Çocukların cinsiyetlerine göre OEÖ ile ABÇİDA ölçeklerinin toplam puanları **Tablo 3'**de verilmiştir.

Çocukların cinsiyeti ile OEÖ ve ABÇİDA ölçekleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($p > .05$). ABÇİDA ortalamalarının annenin eğitim düzeyine göre karşılaştırılması Mann Whitney-U Testi ile yapılarak sonuçlar **Tablo 4'**de sunulmuştur.

Tablo 2

Olay Etkisi Ölçeği ile Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı sonuçları

Değişkenler		1	2	3	4	5	6	7	8
1.OEÖ	<i>r</i>	1							
Yeniden yaşama	<i>p</i>								
2.OEÖ	<i>r</i>	.689**	1						
Kaçınma	<i>p</i>	.000							
3.OEÖ	<i>r</i>	.614***	.672***	1					
Aşırı uyarılma	<i>p</i>	.000	.000						
4.ABÇİDA	<i>r</i>	.704***	.599***	.703***	1				
Konuşma	<i>p</i>	.000	.000	.000					
5.ABÇİDA	<i>r</i>	.699***	.628***	.714***	.705***	1			
Dinleme	<i>p</i>	.000	.000	.000	.000				
6.ABÇİDA	<i>r</i>	.698***	.618***	.716***	.599***	.731***	1		
Mesaj	<i>p</i>	.000	.000	.000	.000	.000			
7.ABÇİDA	<i>r</i>	.798***	.796***	.876***	.763***	.802***	.749***	1	
Sözsüz iletişim	<i>p</i>	.000	.000	.000	.000	.000	.000		
8.ABÇİDA	<i>r</i>	-.047	-.049	-.006	.042	-.028	-.066	-.028	1
Empati	<i>p</i>	.484	.477	.859	.474	.684	.327	.595	

Tablo 3

Olay Etkisi Ölçeği ile Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı Toplam Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney-U Testi Sonuçları

		n	Sıralar Ort.	Sıralar Top	U	Z	p
OEÖ	Kız	129	121,62	19827,5			
Yeniden yaşama	Erkek	150	137,58	19837,5	9281	-0,72	0,071
OEÖ	Kız	129	115,26	18782			
Kaçınma	Erkek	150	156,95	21973	7967	-2,38	0,064
OEÖ	Kız	129	129,95	17639,50			
Aşırı uyarılma	Erkek	150	156,52	20176,50	7946	-2,17	0,077
ABÇİDA	Kız	129	133,91	18594,00			
Konuşma	Erkek	150	152,41	19839,00	9063	-1,89	0,068
ABÇİDA	Kız	129	129,49	18726,00			
Dinleme	Erkek	150	146,77	19697,00	8396	-1,76	0,068
ABÇİDA	Kız	129	158,78	21427,50			
Mesaj	Erkek	150	152,05	17992,50	9081	-1,07	0,288
ABÇİDA	Kız	129	129,88	19694,5			
Sözsüz iletişim	Erkek	150	147,00	19748,5	89993	-0,78	0,182
ABÇİDA	Kız	129	140,71	1888, 82			
Empati	Erkek	150	148,01	198992	8018	-2,06	0,131

Tablo 4

Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı Puanlarının Annelerin Eğitim Durumuna Göre Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Anne eğitim düzeyi	Ort.	En düşük değer	En yüksek değer	ss	Sıra ort.	F	Sd	p	İkili karşılaştırma
Konuşma	İlköğretim	34.0	15.2	40.2	3.9	408.3	1.51	2	0.211	-
	Lise	19.4	15.0	40.4	3.8	402.5				
	Üniversite	31.3	20.4	40.1	4.2	388.6				
Dinleme	İlköğretim	27.1	9.1	30.1	4.3	414.8	1.37	2	0.249	-
	Lise	24.9	10.3	30.5	4.2	396.4				
	Üniversite	28.7	14.6	30.2	4.1	363.6				
Mesaj	İlköğretim	29.4	16.1	40.0	4.0	381.6	2.82	2	0.038	1-2
	Lise	31.1	18.3	40.3	4.2	421.2				1-3
	Üniversite	32.2	21.2	40.4	4.4	419.8				2-3
Sözsüz iletişim	İlköğretim	25.9	12.1	30.1	3.0	414.6	2.03	2	0.109	-
	Lise	25.7	13.0	30.6	3.1	403.2				
	Üniversite	25.4	15.1	30.2	3.1	412.8				
Empati	İlköğretim	35.2	9.3	45.2	5.2	396.6	0.21	2	0.891	-
	Lise	35.1	11.2	45.1	5.2	406.2				
	Üniversite	35.2	13.0	45.3	5.4	411.2				

Tablo 4’de, “konuşma”, “dinleme”, sözsüz iletişim” ve “empati” alt boyutlarına ait puanlar incelendiğinde; anne eğitimi değişkenine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>.05$). *ancak* “Mesaj” alt boyutuna ait puanlar incelendiğinde anne eğitimi değişkenine göre ilköğretim mezunu annelerin puanlarının ortalaması 30.4, lise mezunu annelerin puanlarının ortalaması 31.1, üniversite mezunu annelerin puanlarının ortalaması 32.2 olarak belirlenmiştir. Mesaj alt boyutunda, anne eğitimi değişkenine göre ilköğretim mezunu olan anne puanlarının, lise ve üniversite mezunu olan anne eğitim durumlarına göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir ($p < 0.05$).

Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı-ABÇİDA ortalamalarının babanın eğitim düzeyine göre karşılaştırılması amacıyla yapılan analiz sonuçları Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5’de belirtildiği gibi baba eğitim durumu ile anne-baba-çocuk iletişimde konuşma, dinleme, mesaj verme, sözsüz iletişim ve empati becerileri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p > 0.05$). “Konuşma” alt boyutuna ait puanlar incelendiğinde; baba eğitimi değişkenine göre ilköğretim mezunu babaların puanlarının ortalaması 31.0, lise mezunu babaların puanlarının ortalaması 30.8, üniversite mezunu babaların puanlarının ortalaması 30.3 olarak belirlenmiştir. Baba eğitim durumu ile Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracının konuşma alt boyutu puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>.05$). “Dinleme” alt boyutuna ait puanlar incelendiğinde baba eğitimi değişkenine göre ilköğretim mezunu babaların puanlarının ortalaması 29.4, lise mezunu babaların puanlarının ortalaması 25.9, üniversite mezunu babaların puanlarının ortalaması 26.2 olarak belirlenmiştir. Baba eğitim durumu ile Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracının dinleme alt

Tablo 5

Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABÇİDA) Puanlarının Babaların Eğitim Durumuna Göre Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Baba eğitim düzeyi	Ort.	En düşük değer	En yüksek değer	ss	Sıra ort.	F	Sd	p	İkili karşılaştırma
Konuşma	İlköğretim	31.0	17.1	40.2	4.1	411.3	1.54	2	0.218	-
	Lise	30.8	18.3	40.3	4.5	412.5				
	Üniversite	30.3	20.1	40.1	4.4	398.2				
Dinleme	İlköğretim	29.4	9.3	30.6	3.1	414.8	1.37	2	0.249	-
	Lise	25.9	10.2	30.0	3.3	396.4				
	Üniversite	26.2	14.7	30.1	3.1	363.6				
Mesaj	İlköğretim	31.6	15.3	40.4	4.1	381.6	2.62	2	0.246	
	Lise	31.1	17.1	40.1	4.2	421.2				
	Üniversite	34.8	22.4	40.1	4.4	419.8				
Sözsüz iletişim	İlköğretim	27.9	13.2	30.3	3.0	414.6	2.08	2	0.219	-
	Lise	25.7	14.2	30.1	3.1	403.2				
	Üniversite	28.2	16.1	30.2	3.1	412.8				
Empati	İlköğretim	34.8	10.5	45.4	5.2	396.6	0.26	2	0.638	-
	Lise	35.1	11.4	45.6	5.2	406.2				
	Üniversite	34.6	15.2	45.1	5.4	411.2				

boyutu puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($p>.05$). “*Mesaj*” alt boyutuna ait puanlar incelendiğinde baba eğitimi değişkenine göre ilköğretim mezunu babaların puanlarının ortalaması 31.6, lise mezunu babaların puanlarının ortalaması 31.1, üniversite mezunu babaların puanlarının ortalaması 34.8 olarak belirlenmiştir. Baba eğitim durumu ile Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracının mesaj alt boyutu puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($p>.05$). “*Sözsüz iletişim*” alt boyutunda; baba eğitimi değişkenine göre ilköğretim mezunu babaların puanlarının ortalaması 27.9, lise mezunu annelerin puanlarının ortalaması 25.7 ve üniversite mezunu annelerin puanlarının ortalaması 28.2 olarak belirlenmiştir. Baba eğitim durumu ile Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracının sözsüz iletişim alt boyutu puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($p>.05$). “*Empati*” alt boyutuna ait puanlar incelendiğinde baba eğitimi değişkenine göre ilköğretim mezunu babaların puanlarının ortalaması 34.8, lise mezunu annelerin puanlarının ortalaması 35.1, üniversite mezunu annelerin puanlarının ortalaması 34.6 olarak belirlenmiştir. Baba eğitim durumu ile Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracının empati alt boyutu puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($p>.05$).

Olay Etkisi Ölçeğinin (OEÖ) ortalamalarının depremde aile bireylerinden birinin vefat etmesine göre karşılaştırılması amacıyla yapılan analiz sonuçları **Tablo 6**'da sunulmuştur.

Tablo 6'da Olay Etkisi Ölçeği toplam puanı ile depremde aile bireylerinden birinin vefat etmesi değişkeninin arasında anlamlı bir farklılık bulunduğu ilişkin veriler yer almaktadır. Bu verilerin incelenmesi sonucunda Olay Etkisi Ölçeği toplam puanı ile depremde aile bireylerinden birinin vefat etmesi değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunduğu belirlenmiştir.

Tablo 6

Olay Etkisi Ölçeğinin Puanlarının, Depremde Aile Bireylerinden Birinin Vefat Etmesine İlişkin Sonuçları

		n	Sıralar Ort.	Sıralar Top.	U	Z	p
OEÖ	Var	107	117,24	10644			
Yeniden yaşama	Yok	172	182,96	19111	6520	-0,9	0,007
OEÖ	Var	107	188,66	10756			
Kaçınma	Yok	172	117,67	14999	9408	-1,06	0,009
OEÖ	Var	107	184,69	21269			
Aşırı uyarılma	Yok	172	113,20	19485	8895	-0,36	0,06

Tablo 7

Ebeveynlerin Deprem Dışında Psikiyatrik Hastalık Öyküsü Bulunma Durumuna Göre Olay Etkisi Ölçeği Toplam Ve Alt Boyut Puanları

	Deprem ile ilişkili travma bulunan	Deprem dışı travma bulunan	Z	p
Yeniden yaşama	13.62±6.98	17.16 ±7.04	2.42	0.031
Kaçınma	13.02 ±6.28	14.83 ±6.27	1.042	0.306
Aşırı uyarılma	13.62 ±5.86	14.16 ±5.48	0.733	0.406
Toplam	39.44 ±13.08	45.28 ±15.78	2.082	0.036

($p < 0,05$). Olay Etkisi Ölçeği yeniden yaşama alt boyutu puanları ($\bar{X} = 182,96$), kaçınma alt boyutu ($\bar{X} = 117,67$) ile aşırı uyarılma ($\bar{X} = 113,20$) puanlarından daha yüksektir. Bu bağlamda depremde aile bireylerinden birinin vefat etmesi durumunda yeniden yaşama ile ilgili durumların arttığı belirlenmiştir. Çalışma grubundaki ebeveynlerin deprem dışında psikiyatrik hastalık öyküsü bulunma durumuna göre Olay Etkisi Ölçeği-OEÖ toplam ve alt boyut puanları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7’de belirtildiği gibi çalışma grubundaki ebeveynlerin deprem dışında psikiyatrik hastalık öyküsü olanların yeniden yaşama, kaçınma alt ölçek ve toplam ölçek puanlarının, depremi yaşamaya bağlı olay etkisi yaşayanlara (psikiyatrik hastalık öyküsü olmayanlara) göre anlamlı olarak yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tartışma

Okul öncesi dönemdeki çocuklar ile anne-babalarının iletişimlerine depremin etkisinin incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırma; 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’nin Güneydoğu Bölgesindeki pek çok ili etkileyen depremi yaşayan ebeveynlerin, okul öncesi dönemdeki çocuklarıyla iletişimlerini ve ebeveynlerin depremden etkilenme düzeylerini kapsayan sonuçlar içermektedir.

Araştırmadan elde edilen veriler; Olay Etkisi Ölçeği (OEÖ) ile Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı toplam puanları ve alt boyutları arasında, pozitif yönde ve yük-

sek düzeyde anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir. Ayrıca Olay Etkisi Ölçeği aşırı uyarılma toplam puanının, ABÇİDA'nın sözsüz iletişim alt boyutu, konuşma alt boyutu, dinleme alt boyutu ve mesaj alt boyutu pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili oldu saptanmıştır. Bu bulgular, travmatik veya stresli olayların birey üzerindeki etkisinin, anne-baba-çocuk iletişimi ile güçlü bir bağlantısı olduğunu göstermektedir. OEÖ ile ABÇİDA arasındaki pozitif ve anlamlı ilişki, yaşanan olayların bireyin genel iletişim dinamiklerini etkileyebileceğini düşündürmektedir. Özellikle OEÖ'nün aşırı uyarılma alt boyutunun, ABÇİDA'nın sözsüz iletişim, konuşma, dinleme ve mesaj alt boyutlarıyla anlamlı ilişkili olması, travmatik olayların bireyde iletişimsel tepkilere yol açtığını göstermektedir. Aşırı uyarılma hali, kişinin sözlü ve sözsüz tepkilerini artırabilir, konuşma tarzını değiştirebilir, dinleme becerisini etkileyebilir ve mesaj iletiminde farklılıklara sebep olabilir. Çalışma grubundaki ebeveynlerden elde edilen veriler aile içi iletişimde travma veya stres faktörlerinin önemli bir belirleyici olabileceğini ve özellikle ebeveynlerin, çocuklarıyla olan iletişimlerinde bu etkileri göz önünde bulundurması gerektiğini göstermektedir. Özellikle travma sonrası yaşanan aşırı uyarılma durumunun, aile içi iletişim süreçlerine nasıl yansıdığı detaylı olarak incelenmeli ve bu süreçlerde destekleyici yaklaşımlar geliştirilmelidir.

Çalışma grubundaki ebeveynlerden elde edilen veriler, çocukların cinsiyet değişkeni ile OEÖ ve ABÇİDA toplam puanı ve alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, çocukların cinsiyetinin, yaşanan olayın etkisini (OEÖ) ve anne-baba-çocuk iletişimini (ABÇİDA) anlamlı şekilde etkilemediğini göstermektedir. Başka bir deyişle travmatik veya stresli bir olay sonrasında ebeveynlerin çocuklarıyla kurduğu iletişimde, çocuğun kız ya da erkek olması belirleyici bir faktör olmamıştır. Çalışmada elde ettiğimiz sonuç, genellikle cinsiyete bağlı olarak değişebileceği düşünülen duygusal ve iletişimsel tepkilerin, en azından bu çalışma grubunda, farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarıyla olan iletişimde cinsiyetten bağımsız olarak benzer yaklaşımlar sergilediği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, çocukların olayın etkisini deneyimleme biçiminin de cinsiyet değişkeninden etkilenmediği görülmektedir. Bu durum travmatik olayların etkisinin bireysel farklılıklardan çok, olayın niteliği, yaş, kişilik yapısı ve ebeveyn desteği gibi faktörlerle daha fazla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Ancak, bu bulgunun genellenebilirliği için farklı yaş gruplarında ve daha geniş örneklemelerle çalışmalar yapılması faydalı olacaktır. Kültürel ve toplumsal faktörler de göz önünde bulundurularak, ebeveynlerin çocuklarıyla kurduğu iletişimi etkileyen diğer değişkenlerin incelenmesi önerilebilir.

Çalışma grubundaki annelerin çocuklarıyla iletişimlerinin ve depremden etkilenme durumlarının anne eğitimi durumuna göre değişimi incelendiğinde; ilköğretim mezunu annelerin puanlarının ortalamasının 33.0, lise mezunu annelerin puanlarının ortalamasının 32.8, üniversite mezunu annelerin puanlarının ortalamasının 32.6 olduğu belirlenmiştir. Anne eğitim durumu ile Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracının konuşma alt boyutu puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır. Bu bulgular, annelerin eğitim seviyesinin, çocuklarıyla kurdukları iletişimin konuşma boyutuna istatistiksel olarak anlamlı

bir etkisinin olmadığını göstermektedir. İlköğretim, lise ve üniversite mezunu annelerin Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABCİDA) konuşma alt boyutundan aldıkları puanların birbirine çok yakın olduğu görülmektedir (33.0, 32.8, 32.6). Bu durum, annelerin eğitim seviyeleri farklı olsa bile, çocuklarıyla kurdukları sözel iletişimde belirgin bir değişiklik olmadığını göstermektedir. Bu bulgular eğitim seviyesinin etkisizliği, benzer iletişim kalıpları, eğitimin farklı boyutlara etkisinin olması veya depresyon gibi ortak bir deneyimin etkisinin olduğu gibi çeşitli açılardan yorumlanabilir. Eğitim seviyesinin iletişim becerileri üzerinde belirleyici olduğu yaygın bir varsayımdır; ancak bu çalışmada annelerin eğitim düzeyi arttıkça çocuklarıyla kurdukları konuşma temelli iletişimin belirgin bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. Bu durum, çocukla iletişimin yalnızca eğitim seviyesiyle değil, ebeveynin kişisel iletişim tarzı, ebeveynlik yaklaşımı, kültürel faktörler ve aile dinamikleri gibi daha geniş faktörlerle ilişkilendiğini düşündürmektedir. Annelerin eğitim seviyesi yükseldikçe çocuklarıyla daha fazla konuşma, onları daha bilinçli bir şekilde dinleme ya da daha açıklayıcı bir dil kullanma gibi farklılıklar göstermesi beklenebilirdi ancak bulgular, eğitim düzeyi ne olursa olsun annelerin çocuklarıyla benzer sözel iletişim stratejileri kullandığını düşündürmektedir. Bu, toplumda anneler arasında yerleşik benzer ebeveyn-çocuk iletişim kalıplarının olduğunu gösteriyor olabilir. Anne eğitim düzeyinin konuşma alt boyutu üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmasa da iletişimin diğer boyutlarına (sözsüz iletişim, dinleme, mesaj iletme gibi) etkisinin olup olmadığı ayrı bir araştırma konusu olabilir. Daha eğitilmiş annelerin farklı iletişim biçimleri kullanması, duygusal ifadeleri daha bilinçli yönetmesi veya problem çözme süreçlerinde farklı yaklaşımlar sergilemesi mümkündür.

Annenin iletişiminin konuşma alt boyutuyla ilişkili olarak, çocukla iletişiminin yordayıcı etkisini inceleyen akademik çalışmalar incelendiğinde, annenin konuşmasının çocuğun sorun çözmede ipuçlarını sunmasını kolaylaştırdığı, başkalarının duygularını dikkate alma becerilerini geliştirdiği problem çözme stratejilerini geliştirdiğine (Jonsson & Williams, 2012) ilişkin bulgular saptanmıştır. Yaptığımız çalışma, depresyon gibi travmatik bir olay sonrasında anne-çocuk iletişimini incelemektedir. Büyük bir afetin etkisi, eğitim düzeyinden bağımsız olarak tüm annelerin çocuklarıyla olan konuşma şekillerini benzerleştirmiş olabilir. Yani, anneler eğitim seviyeleri ne olursa olsun, ortak bir kriz durumu nedeniyle çocuklarıyla konuşma biçimlerinde benzer tepkiler vermiş olabilirler. Çalışmada elde ettiğimiz bulgular, ebeveyn-çocuk iletişiminin sadece eğitim seviyesine bağlı olmadığını, çok daha karmaşık ve çok boyutlu bir süreç olduğunu göstermektedir. Eğitimin, özellikle bilinçli ebeveynlik ve pedagojik farkındalık açısından olumlu etkileri olabileceği bilinse de iletişim dinamiklerinin bireysel deneyimler, kültürel normlar ve kriz durumları gibi birçok faktör tarafından şekillendiği unutulmamalıdır. Eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık görülmemesi, ebeveynlerin içgüdüsel olarak çocuklarıyla benzer iletişim biçimleri geliştirebildiğini ya da diğer faktörlerin eğitime kıyasla daha baskın bir rol oynayabileceğini düşündürmektedir.

Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracının “mesaj” alt boyutunda, anne eğitimi değişkenine göre ilköğretim mezunu olan anne puanlarının, lise ve üniversite mezunu olan anne

eğitim durumlarına göre anlamlı derecede düşük olduğu saptanmıştır. Bu bulgu, anne eğitim seviyesinin “mesaj” alt boyutunda belirgin bir etkisi olduğunu göstermektedir. İlkokul mezunu annelerin puanlarının, lise ve üniversite mezunu annelere kıyasla anlamlı derecede düşük olması, iletişimde mesaj iletme becerilerinin eğitim seviyesine bağlı olarak farklılık gösterdiğini düşündürmektedir. Kazan ve Sarısoy (2021) tarafından yapılan anne-çocuk ilişkisi bağlamında okul öncesi dönemde iletişim becerileri üzerine araştırmada; eğitim düzeyi arttıkça bireylerin kendini ifade etme, duygu ve düşüncelerini açık ve net bir şekilde iletme, uygun sözcük seçimleri yapma gibi iletişim becerilerinin geliştiği, bu durumun çocuklara verilen mesajların daha etkili ve anlaşılır olmasını sağladığı vurgulanmaktadır. İlkokul mezunu annelerin bu konuda daha düşük puan alması, çocuklarına duygu ve düşüncelerini aktarma konusunda zorluk yaşadıklarını veya mesajlarının çocuk tarafından daha az anlaşılır olabileceğini göstermektedir. Le Chanu ve Marcos (1994) “baba-çocuk ve anne-çocuk konuşması, ebeveyn rollerine bir bakış açısı” konulu çalışmada eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin soyut düşünme, açıklayıcı dil kullanma ve anlam aktarımını güçlendirme becerilerinin arttığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla eğitim düzeyi yüksek annelerin, çocuklarıyla iletişim kurarken daha fazla açıklama yapabileceği, daha fazla örnek verebileceği ve duygu-düşüncelerini daha açık bir şekilde ifade edebileceği öngörülebilir. Benzer bir araştırma da Holland ve Merrell (1998) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada eğitim düzeyi arttıkça kelime hazinesinin genişlediği, cümle yapılarının daha karmaşık hale geldiği ve farklı durumlar için uygun dil kullanımı becerilerinin geliştiği ifade edilmekte; eğitim düzeyi yüksek olan annelerin, çocuklarına yönelik mesajlarını daha zengin bir dil kullanarak ifade ettiği açıklanmaktadır. Bu bulgular, anne eğitim seviyesinin çocuklarıyla etkili mesaj iletme becerileri üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu göstermektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe annelerin çocuklarıyla iletişimlerinde daha açık, anlaşılır ve detaylı mesajlar verebildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, ilkokul mezunu annelerin çocuklarıyla daha etkili iletişim kurabilmeleri için ebeveyn eğitim programları, iletişim becerileri atölyeleri veya rehberlik hizmetleri gibi destekleyici çalışmaların artırılması faydalı olabilir.

Yaptığımız çalışmada Olay Etkisi Ölçeği (OEÖ) toplam puanı ile depremde aile bireylerinden birinin vefat etmesi değişkeninin arasında anlamlı bir farklılık bulunduğu ilişkin veriler yer almaktadır. Bu verilerin incelenmesi sonucunda OEÖ toplam puanı ile depremde aile bireylerinden birinin vefat etmesi değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, depremde aile bireylerinden birini kaybetmenin, olayın psikolojik etkisini önemli ölçüde artırdığını göstermektedir. OEÖ toplam puanı, bireyin yaşadığı travmatik olayın psikolojik etkisini ölçen bir göstergedir. Aile bireylerinden birini kaybedenlerin OEÖ puanlarının anlamlı derecede yüksek olması, kayıp yaşayan bireylerin travmatik olaydan daha derin bir şekilde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Deprem gibi doğal afetler sonucunda ölüm riskinin var olmasından dolayı, psikolojik olarak yüksek yıpranma yaşanabilmektedir (Choi & Choi, 2018, s. 59).

Çalışma grubundaki ebeveynlerin deprem dışında psikiyatrik hastalık öyküsü olanların yeniden yaşama, kaçınma alt ölçek ve toplam ölçek puanlarının, depremi yaşamaya bağlı

olay etkisi yaşayanlara (psikiyatrik hastalık öyküsü olmayanlara) göre anlamlı olarak yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, önceden psikiyatrik hastalık öyküsü olan bireylerin, depresyon gibi travmatik olaylara karşı daha hassas ve kırılgan olduğunu göstermektedir. Özellikle yeniden yaşama, kaçınma alt ölçekleri ve toplam ölçek puanlarının yüksek olması, bu bireylerin travmatik deneyimle başa çıkmada daha fazla zorlandığını ortaya koymaktadır. Psikiyatrik hastalık öyküsü olan bireyler, zaten belirli bir duygusal ve bilişsel kırılganlığa sahip olabilir. Depresyon gibi büyük bir travma, bu kırılganlığı artırarak önceden var olan psikolojik rahatsızlıkların alevlenmesine veya şiddetlenmesine neden olabilir. Kaçınma, bireyin travmayı hatırlatan yerlerden, durumlardan, konuşmalardan veya duygulardan bilinçli ya da bilinçsiz olarak uzak durması anlamına gelir. Psikiyatrik öyküsü olan bireylerde kaçınma puanlarının yüksek olması, travmayla yüzleşmekte zorlandıklarını ve bilinçli ya da bilinçsiz olarak travmatik uyarılardan kaçındıklarını gösterir. Bu durum, uzun vadede bireyin işlevselliğini bozabilir ve sosyal izolasyona neden olabilir. Yaptığımız çalışmada ebeveynlerin depresyondan etkilenme oranının yüksekliği konuyla ilişkili yapılan başka araştırmaların bulguları ile benzerlik göstermektedir. Naeem ve diğer araştırmacılar (2011) özellikle uyku ve odaklanma problemlerinin yoğun oluşabildiğini vurgulamaktadırlar. Oflaz, Hatipoğlu ve Aydın (2008) depremlilerde travma sonrası stres bozukluğu ve başa çıkma tarzları üzerinde psikoeğitim müdahalesinin etkililiği konusunda yaptıkları çalışmada depresyon ile ilgili kötü anıların devamlı olarak zihinde canlandırılabilmesinin çok uzun yıllar sürebileceğini belirtmektedirler.

Çalışmanın bulguları, depresyon sonrası ebeveyn-çocuk iletişiminde annelerin daha belirgin bir rol üstlendiğini ve annelerin yaşadığı yüksek travmatik etki düzeyinin çocuklarıyla ilişkilerini doğrudan etkilediğini göstermektedir. Ancak bu durum, babaların çocuklarıyla olan iletişimlerinin afet sonrası süreçte göz ardı edildiği anlamına gelmemelidir. Nitekim baba katılımı, çocukların özellikle kriz durumlarında güven duygusunun yeniden inşasında kritik bir rol oynamaktadır (Palm & Fagan, 2008). Afet sonrası süreçte babaların duygusal erişilebilirliği ve çocukla kurduğu açık iletişim, çocuğun travmayla baş etme becerilerini desteklemekte, psikolojik dayanıklılık düzeyini artırmaktadır (Cabrera vd., 2011).

Türkiye'nin depremden en çok etkilenen yerel bölgelerinde yapılan bu çalışmada, sosyo-kültürel yapının, geleneksel cinsiyet rollerinin ve eğitim düzeyinin baba katılımını şekillendirdiği anlaşılmaktadır. Özellikle kırsal ağırlıklı bölgelerde, babaların çocukların duygusal ihtiyaçlarına yönelik farkındalık düzeylerinin sınırlı olabileceği, bu nedenle iletişim sorumluluğunun daha çok annelere yüklendiği görülmektedir (Aksoy & Gürşimşek, 2006). Oysa yapılan araştırmalar, babaların afet sonrası dönemde çocuklarına yönelik aktif katılım göstermesinin çocukların korku, kaygı ve güvensizlik gibi duygularla baş etmesini kolaylaştırdığını vurgulamaktadır (Panter-Brick vd., 2006).

Bununla birlikte, depresyon gibi ani ve yıkıcı afetler sonrasında baba figürünün fiziksel veya duygusal olarak ulaşılabilir olmaması, çocukların travmaya karşı verdikleri tepkilerde belirleyici olabilir. Çalışma grubunda yer alan ailelerden birinde babanın hayatını kaybetmiş olması durumunda, çocuğun yaşadığı duygusal boşluk daha da derinleşebilir. Bu bağlamda,

afet sonrası psikososyal destek programlarında baba katılımını artırmaya yönelik planlamalar yapılması gerektiği sonucuna varılabilir. Ayrıca, babalara yönelik afet eğitimi ve çocuk gelişimi konularında yapılacak yerel temelli bilgilendirme çalışmaları, aile içi iletişimi güçlendirebilir ve çocukların travma sonrası gelişimlerini destekleyebilir.

Afet sonrası ebeveyn-çocuk iletişimini anlamlandırmada yerellik kavramı, toplumsal, kültürel ve mekânsal özgünlüklerin belirleyici etkisini göz önüne alan önemli bir analiz çerçevesidir. Yerellik, yalnızca coğrafi bir konumdan ibaret olmayıp, aynı zamanda toplumsal dayanışma biçimlerini, kültürel aktarım süreçlerini ve kriz durumlarında geliştirilen baş etme stratejilerini de kapsayan çok katmanlı bir yapıyı ifade eder (Massey, 1994). Deprem gibi travmatik olaylarda, yerel toplulukların deneyimleri, afetin fiziksel etkilerinden ziyade sosyal anlamlandırmalar üzerinden şekillenmektedir. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarıyla olan iletişim pratiklerini de doğrudan etkilemektedir.

Özellikle kırsal bölgelerde, topluluk temelli dayanışmanın ve geleneksel aile yapısının güçlü olduğu yerellikler, ebeveynlerin afet sonrası çocuklara yönelik koruyucu söylem ve davranışlarında belirgin rol oynamaktadır. Yerel kültürün etkisiyle bazı ebeveynler duyguları bastırmayı ya da afetin etkisini minimize eden bir anlatım biçimini tercih etmekte, bu da çocukların travmayı anlamlandırmasında iletişimsel boşluklara yol açabilmektedir (Eriksen, 2014). Öte yandan, şehirleşmiş ve görece bireyselleşmiş yerel yapılarda, çocukların duygusal ihtiyaçlarını daha açık şekilde ifade edebildikleri; ebeveynlerin ise bu ihtiyaçlara daha farkındalıklı yaklaşımları gözlenmektedir.

Yerel medya, inanç sistemleri, yerel liderlik yapıları ve afetle ilgili geçmiş deneyimlerin varlığı gibi yerel unsurlar da ebeveynlerin çocuklarla kurdukları iletişimin şekillenmesinde etkili olmaktadır (Bankoff, 2003). Örneğin, geçmişte büyük bir deprem yaşamış bir yerelde, bu deneyim kolektif bellekte canlı kalmakta ve yeni kuşaklara aktarılarak çocuklarla kurulan diyaloglarda belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda, yerellik, yalnızca iletişimin içeriğini değil, aynı zamanda biçimini ve bağlamını da biçimlendiren bir kavram olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular, yerel bağlamların sadece deprem deneyiminin yoğunluğunu değil, aynı zamanda ebeveynlerin bu deneyimi çocuklarına nasıl aktardıklarını ve iletişim stratejilerini nasıl yapılandırdıklarını etkilediğini ortaya koymuştur. Bu nedenle, afet sonrası iletişim müdahalelerinin geliştirilmesinde yerel dinamiklerin dikkate alınması, hem koruyucu ruh sağlığı uygulamaları hem de travma sonrası iyileşme süreçleri açısından hayati öneme sahiptir.

Sonuç

Okul öncesi dönemdeki çocuklar ile anne-babalarının iletişimlerine depremin etkisinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada; depremden fazla etkilenen ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimlerinde sözsüz iletişim, konuşma, dinleme ve mesaj verme özelliklerinde anlamlı düzeyde farklılık olduğu belirlenmiştir. Çocuğun cinsiyeti depremden etkilenen ebeveynler ile

çocuğun iletişimde değişiklik oluşturmamaktadır. İlköğretim mezunu annelerin çocuğuna mesaj verme becerileri anlamlı derecede düşüktür. Depremde aile bireylerinden birinin vefat eden ebeveynlerde depremi yeniden yaşama, kaçınma-korunma ve aşırı uyarılma davranışları fazladır. Ebeveynlerin deprem dışında psikiyatrik hastalık öyküsü olanların yeniden yaşama, kaçınma alt ölçek ve toplam ölçek puanlarının, depremi yaşamaya bağlı olay etkisi yaşayanlara (psikiyatrik hastalık öyküsü olmayanlara) göre anlamlı olarak yüksek olduğu belirlenmiştir.

Kaynakça

- Afet Döneminde Çocuklara Yaklaşım Rehberi. 2023. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı psikososyal destek çalışmalarında afet döneminde çocuklara yaklaşım rehberi. https://www.aile.gov.tr/media/131751/psd_rehber_20230315_poz_baski_web-1.pdf
- Aksoy, A. B., & Gürşimşek, I. (2006). Babaların çocuk gelişiminde rolleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1), 49-60. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000075
- Arabacı, N. & Ömeroğlu, E. 2016. Anne-Baba-Çocuk İletişimi Değerlendirme Aracı'nın (ABÇİDA) geliştirilmesi: geçerlik güvenirlik çalışması. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 4(7), 1-22
- Aral, N. (2023). Depremi çocuklar üzerindeki etkileri. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 6 (11), 93-105.
- Bankoff, G. (2003). *Cultures of disaster: Society and natural hazard in the Philippines*. Routledge.
- Berkem, M. & Bildik, T. (2001). Depremi Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Polikliniğine başvuru profili üzerine etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(1), 29-35
- Bulut, S. (2009). Comparing children posttraumatic stress reactions in terms of age and gender after an earthquake. *Turkish Psychol. Couns. Guidance*. 4(31), 43-51
- Cabrera, N. J., Shannon, J. D., & Tamis-LeMonda, C. (2011). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to pre-K. *Applied Development Science*, 11(4), 208-213. <https://doi.org/10.1080/10888690701762100>
- Caia G., Ventimiglia F., Maass A. (2010). The psychological effects of temporary housing characteristics on earthquake survivors, *Journal of Environmental Psychology*, 30, 60- 66.
- Canpolat, N., Saygılı, S., & Sever, L. (2023). Earthquake in Turkey: disasters and children. *Turk Arch Pediatr* 58(2), 119-121
- Choi, J., & Choi, C. (2018). The development of earthquake disaster prevention education for schools and its application. *J. Korean Soc. Hazard. Mitig.* 18, 57-64
- Creswell, J.W. (2008). *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (3rd ed.). Upper Saddle River: Pearson.
- Çorapçıoğlu, A., Yargıç, İ., Geyran, P. & Kocabaşoğlu, N. (2006). Olayların Etkisi Ölçeği" (IES-R) Türkçe versiyonunun geçerlilik ve güvenirliği. *New/Yeni Symposium Journal*. 44(1), 14-21
- Darga H. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde çocukların yaşadıkları ve ebeveynlerinde tanık oldukları duygu durumları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (68), 213-248.

- Demirci, E. (2024). The importance of parent-child interaction in protecting mental health after the earthquake disaster of the century in Türkiye. *EJMO*. 8(1):108–109.
- Dhaval, M., Engineer, P., Dabhi, A. & Chudasama, H. (2023). Sampling methods in research: a review. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD)*, 7(3), 62-768, URL: www.ijtsrd.com/papers/ijtsrd57470.pdf
- Eriksen, T. H. (2014). *Small places, large issues: An introduction to social and cultural anthropology*. Pluto Press.
- Holland, M. L., & Merrell, K. W. (1998). Social-emotional characteristics of preschool-aged children referred for child find screening and assessment: a comparative study. *Research In Developmental Disabilities*, 19(2), 167-179
- Jonsson, A. & Williams, P. (2012). Communication with young children in preschool: the complex matter of a child perspective, *Early Child Development and Care*, <https://doi.org/10.1080/03004430.2012.678488>
- Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu (2023). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığından alınmıştır. Erişim Adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Erişim-Tarihi:11.06.2024>
- Karşlı, Ö. (2023). Yerellik kavramını tartışmak: içerik, sorunlar ve öneri. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 77: 74-102
- Kazan, H. Sarısoy, S. (2021). Anne-çocuk ilişkisi bağlamında okul öncesi dönemde iletişim becerileri üzerine bir araştırma. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 441-472
- Keyman, F. & Lorasdağı B. K. (2020). *Sekiz kentin hikâyesi: Türkiye’de yeni yerellik ve yeni orta sınıflar*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Le Chanu, M., & Marcos, H. (1994). Father-child and mother-child speech: a perspective on parental roles. *European Journal of Psychology of Education*, 9(1), 3-13.
- Massey, D. (1994). *Space, place and gender*. University of Minnesota Press.
- Naeem, F., Ayub, M., Masood, K., Gul, H., Khalid, M., Farrukh, A., Chaudhry, H. R. (2011). Prevalence and psychosocial risk factors of PTSD: 18months after Kashmir earthquake in Pakistan. *Journal of Affective Disorders*, 130(1), 268–274
- Oflaz, F., Hatipoğlu, S., & Aydin, H. (2008). Effectiveness of psychoeducation Intervention on post-traumatic stress disorder and coping styles of earthquake survivors. *Journal of Clinical Nursing*, 17, 677-687
- Özkan, B. & Kutun, F. Ç. 2021. Afet psikolojisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(3), 249-256.
- Palm, G. F., & Fagan, J. (2008). Father involvement in early childhood programs: Review of the literature. *Early Child Development and Care*, 178(7–8), 745–759. <https://doi.org/10.1080/03004430802352137>
- Panther-Brick, C., Goodman, A., Tol, W. A., & Eggerman, M. (2006). Mental health and childhood adversities: A review of literature with focus on refugee children and families. *Annual Review of Anthropology*, 35, 327–346. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.35.081705.123308>
- Polatgil, M. & Yıldız, E. (2023). Children after earthquake: Maraş Earthquake in Türkiye. *International Journal of Social Inquiry* 16(2), 2023, pp.511–522
- Sert, M. (2021). *Olağanüstü doğa olaylarının travmatik etkisi*. İçinde N. Sargın (Ed.), Çocuk ve Ergenlere Olağanüstü Durumlarda Psikososyal Destek (ss. 161-201). Nobel Akademik Yayıncılık

- Tuncer N., Sözen Ş., Sakar Ş. (2021). Okul öncesi eğitimde deprem farkındalığı: Deprem Benden Küçüksün” Projesi, Tokat ili örneği. *International Journal of Educational Spectrum*, 3(1), 1-27.
- Turkey-Earthquake: Emergency Situation Report (2024). Emergency Situation Report. Supporttolife. Erişim: 07.03.2025
- Tüzün, I. (2023). Afet döneminde eğitim: 6 şubat depremlerinin ardından ERG’nin deneyimleri ve önerileri. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(2): 373-382 <https://doi.org/10.47613/reflektif.2023.111>
- Wald, JG (1997). *Yerel üzerine bir tartışma*. İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları.
- Weiss, D., Marmar, C. (1997). The impact of Event Scale - Revised. Wilson J, Keane T, editors. *Assessing psychological trauma and PTSD*. New York: Guilford.